

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
історичний факультет
кафедра архівознавства, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА
на тему:
**НАЦІОНАЛЬНА УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ І
СЕЛЯНСТВО (1890-ті – 1917 рр.)**

Виконав: студент II-го курсу
ступеня вищої освіти
«магістр» групи Ist1-M23
спеціальності 014 «Середня освіта. Історія»
Добровольський Анатолій Тодорович

Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор Федьков О.М.

Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Стан наукової розробки проблеми	10
1.2. Характеристика джерел	22
1.3 Теоретико-методологічна основа роботи.....	25
РОЗДІЛ II. СЕЛЯНСТВО НАДДНІПРЯНЩИНИ, ЯК ОБ’ЄКТ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ ТА АГІТАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ АКТОРІВ НАПРИКІНЦІ ХІХ –НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	29
2.1. Від аполітичного культурництва до утворення першої національної партії на теренах підросійської України.....	29
2.2. Проникнення ідей Революційної української партії у села імперії Романових: перші успіхи та прорахунки.....	40
РОЗДІЛ III. НАПРЯМИ, ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ УКРАЇНСЬКИХ МАРКСИСТІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПІДЙОМУ 1905 – 1907 РР.	55
3.1. Рупівці у боротьбі за сільськогосподарський пролетаріат після «невідбутого з’їзду».....	55
3.2. Зносини есдеків та українського селянства у добу елекції й функціонування Державної думи I-II скликань: персональний і суспільно-політичний рівень.....	67
РОЗДІЛ IV. УПЛИВ УСДРП НА СЕЛЯНСЬКИЙ КОНТИНГЕНТ У МІЖРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД (ЛИПЕНЬ – ЛЮТИЙ 1917 РР.).....	80
4.1. Організаційна і революційна роль національної с.-д. в українському селі в добу реакції (липень 1907 – 1909 рр.).....	81
4.2. Пошук раціональних шляхів подолання ідейно-теоретичної кризи українського марксизму напередодні та в період Першої світової війни: селянський вимір (1910 – лютий 1917 рр.).....	86

ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	96

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Бунд	Загальний єврейський робітничий союз у Литві, Польщі та Росії
ВГ	Вільна громада
ВСС	Всеросійський селенський союз
ГАРФ	Государственный архив Российской Федерации
ГЖУ	губернське жандармське управління
Група УСД	Група української соціал-демократії
ЗГ	Закордонна група
ЗК	Закордонний комітет
РСДРП	Російська соціал-демократична партія
РУП	Революційна українська партія
УПСР	Українська партія соціалістів-революціонерів
УСДРП	Українська соціал-демократична партія
УСС	Українська селянська спілка
ЦК	Центральний комітет
ЦДАВО	Центральний державний архів вищих органів України
ЦДІАК	Центральний державний історичний архів України в м. Києві

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українське селянство було й залишається одним із пріоритетних лейтмотивів наукового диспуту вітчизняних вчених-істориків. З проголошенням державної незалежності України склалися якісно нові умови поступу української історичної науки. Негація постулатів марксистсько-ленінської парадигми, впровадження модерних теоретико-методологічних засад, безперешкодний доступ до архівосховищ – відкрили небачені перспективи перед сучасними дослідниками, що з великим ентузіазмом взялися до студіювання раніше табуйованих і заангажованих радянською історіографією сюжетів.

Одним з найбільш помітних зрушень, що відбулося у цей період, стало системне вивчення суспільно-політичних рухів, що викристалізувалися на початку XX ст. в українських губерніях Романівської імперії, зокрема соціал-демократичного. Попри це, вітчизняні науковці досліджуючи діяльність національних партій (у тому числі марксистських) переважно зосереджувалися на еволюції програмових засад, створенні партійних осередків, політичній активності партій загалом. При цьому недостатній фокус приділявся їх організаційній діяльності в українському консервативному селі та зворотній реакції хліборобів на агітаційно-пропагандистські практики політичних партій, тим саме зумовлюючи теоретичну актуальність магістерської роботи.

Не меншою є емпірична значущість дослідження, адже значні екзистенціальні потрясіння на сучасному етапі розбудови Української держави сколихнули весь комплекс ідеологічних, політичних, соціально-економічних та культурно-освітніх проблем українського народу. Чи не єдиним стабілізаційним чинником колапсової ситуації, спричиненою зовнішньою агресією Російської Федерації є розвинутий аграрний сектор економіки, процвітання якого неможливе без плідної взаємодії політичної верхівки та українських хліборобів. З минулого досвіду, глибиною розробки у царині проблеми вирізняються напрацювання українських марксистів

національного напрямку. Українські соціал-демократи, попри нелегальний статус функціонування в рамках абсолютистського ладу, успішно залучали представників селянства до справи національного і соціального визволення українського народу з лещат царизму. Зазначені здобутки залишаються ще недостатньо вивченими й можуть бути корисними сьогодні для консолідації суспільства у протистоянні з жорстоким агресором та розбудові модерної Української держави.

Об'єкт дослідження – діяльність національних українських соціал-демократичних утворень серед селянської верстви трьох історико-географічних регіонів Наддніпрянщини (Правобережжя, Лівобережжя та Південь України) наприкінці XIX – на початку XX ст.

Предмет дослідження – напрями, форми і методи роботи національних організацій марксистського ідейно-теоретичного спрямування – Групи Українських соціал-демократів, Революційної української партії та її правомірної наступниці – Української соціал-демократичної робітничої партії, направлені на залучення найчисельнішої верстви мешканців українських губерній імперії Романових – селянства, до борні за свої соціально-економічні інтереси та національно-визвольного руху супроти старорежимного царського ладу.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють останнє десятиріччя XIX ст. і період до 1917 р. Нижня межа зумовлена генезою у 1890-их рр. перших національних протополітичних утворень (марксистської ідеології) на просторах Наддніпрянщини, покликаних заступити інтереси української людності, зокрема гречкосіїв. Верхня межа окреслюється початком Визвольних змагань (1917-1920), які зумовили зміну правового статусу функціонування партій у селянському середовищі на цілком легальні.

Географічні межі дослідження охоплюють території 9 українських губерній в складі Російської імперії. Вихід за означені територіальні рамки, зумовлений необхідністю, прослідкувати факти розповсюдження

пропагандистських видань уседеків в сусідніх губерніях (де відсоток українського населення не перевищував половини від загальної кількості).

Мета дослідження – спираючись на комплекс архівних документів та вагомий історіографічний доробок декількох генерацій дослідників, з'ясувати місце і роль національних соціал-демократичних партій/організацій у залучені селянської верстви до боротьби за покращення власного соціально-економічного становища, шляхом розповсюдження агітаційно-пропагандистських матеріалів у селянському середовищі. Для досягнення дослідницької мети магістрантом були реалізовані такі **головні завдання**:

- з'ясувати стан розробки проблеми у наукових працях та репрезентативність джерельної бази;
- охарактеризувати теоретико-методологічні засади магістерського проєкту;
- дослідити процес становлення соціалістичних політичних утворень в Наддніпрянській Україні та їх погляди щодо форм і методів роботи серед селянства;
- проаналізувати похибки і здобутки функціонерів РУП-УСДРП у селянському середовищі;
- відтворити на персональному рівні маловідомі історичній науці біографії активних партійних неофітів.

Методологічною основою роботи виступають загальноприйнятні в національному науковому дискурсі комплекс модерних підходів, принципів і методів історичного пізнання. Їх поєднання спрямоване на всебічне та об'єктивне висвітлення подій, фактів і явищ, пов'язаних із діяльністю національних українських соціал-демократичних утворень та організацій серед селянської верстви Наддніпрянщини (Лівобережжя, Правобережжя й Південь України) наприкінці 90-х рр. XIX ст. на початку XX ст.

Проведене дослідження містить **елементи наукової новизни**:

- деякі залучені архівні документи, використані вперше, уможливили поглибити знання про національну соціал-демократію;

- повніше з'ясовано роль Революційної української партії у розгортанні аграрних розрухів 1901-1902 рр. у Полтавській та Харківській губерніях;
- введено низку раніше невідомих фактів розповсюдження соціалістичної пропаганди уседеками по селах Правобережжя;
- відтворено сторінки біографії маловідомої у вітчизняному дискурсі персоналії селянського походження – М. Вовчинського, єдиного представника УСДРП у Державних думах імперії Романових.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає у можливості подальшого застосування дослідницьких результатів при написанні узагальнюючих студій, присвячених розвою української соціал-демократичної думки на теренах Наддніпрянської України, як наслідок, поширення ідей марксизму серед селянської верстви.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні постулати магістерського проєкту апробовані на низці наукових конференцій, як міжнародного, так і Всеукраїнського значення. Серед них: Звітна наукова конференція студентів та магістрантів К-ПНУ ім. І. Огієнка (Кам'янець-Подільський, 09.04. 2024), Міжнародна конференція «Кліо» (Київ, 09.11.2024), XIV міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2024» (Київ, 24.05.2024), VII Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: перспективи та виклики» (Миколаїв, 05.04.2024), XIII Всеукраїнські (з міжнародною участю) драгоманівські читання молодих істориків «Україна в Європейській та світовій історії: сучасний, науковий та освітній дискурс» (Київ, 15.03.2024), Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Регіональні студії української історії» (Вінниця, 11.04.2024).

Публікації. Ключові аспекти роботи відображені в історичних розвідках на шпальтах: Збірнику наукових праць студентів і магістрантів КПНУ ім. І. Огієнка, Збірнику матеріалів XIV міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2024», Збірнику наукових праць молодих істориків (Драгоманівські історичні студії), Збірнику матеріалів VII

Всеукраїнської науково-практичної конференції актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: перспективи та виклики», Збірнику II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції: Регіональні студії української історії.

Автор висловлює слова щирої вдячності науковому керівнику О. М. Федькову за надану можливість скористатися добіркою документів, розшуканих ним в архівних установах Російської Федерації.

Структура роботи зумовлена поставленою метою і ключовими дослідницькими цілями. Магістерський проєкт структурований за хронологічним принципом; складається з чотирьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, доповнюють виклад основного матеріалу прикінцеві узагальнення та список використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Дослідження генезису, ідейно-теоретичної еволюції та прикладної діяльності національних марксистських утворень серед селянства Наддніпрянської України наприкінці XIX – на початку XX ст. дозволяє зробити наступні узагальнення та висновки:

З'ясовано, що вивчення історії політичних утворень соціалістичного спрямування проходило трьома періодами. Історики дореволюційної доби в абстрактних тонах змальовували окремі аспекти квестії, здебільшого концентрувавшись на конотації факту виникнення, ідеологічної самоідентифікації та гаслах, проголошених у програмових документах. У радянську добу побачили світ монографія Й. Гермайзе та краєзнавча розвідка А. Дучинського. Й. Гермайзе на основі архівних документів ГЖУ відтворив окремі епізоди діяльності агітаторів РУП серед хліборобів українських губерній імперії Романових. На рівні Полтавщини А. Дучинський, прослідкував присутність вітчизняних соціал-демократичних видань у селянському середовищі. Ідеологічна кон'юнктура історичної науки у 1930-х рр. в СРСР призвела до зникнення з аркушів наукових студій згадок про національні марксистські партії, зокрема негачію їх внеску у суспільно-політичне життя імперії. На Заході тематика досліджувалася Д. Дорошенком та П. Феденком, однак відірваність від архівосховищ «материкової» України давалася взнаки. Істотні зміни відбулися після розпаду Радянського Союзу, вітчизняні дослідники звільнившись від адміністративного тиску в царині історієписання, розпочали об'єктивне студіювання проблеми, пов'язаною із виникненням та практичною діяльністю партій в ортодоксальному українському селі (В. Головченко, С. Наумов, А. Павко, О. Федьков та ін.). Огляд історіографічної бази засвідчує потребу створення узагальнюючої праці, присвяченої роботі українських марксистів серед селянського прошарку населення Наддніпрянщини на «зламі довгого століття».

Окреслено джерельну основу магістерського проєкту, яку складають: архівні документи, мемуари діячів приналежних до різноманітних

ідеологічних таборів, збірники документів та відомості розміщені на шпальтах періодичної преси. Залучено документи з фондів ЦДАВО, ЦДІАК, ДАРФ та ін. архівних установ. Спомини діячів поділено на два напрями, ліберальний та соціал-демократичний. Використані збірники документів проливають світло на еволюцію програмних засад партій марксистського спрямування та змальовують окремі епізоди ролі членів РУП-УСДРП у Харківсько-Полтавській селянській жакерії. Преса поділена на партійну («Селянин», «Наш Голос», «Слово»), поступову («Рада», «Рідна справа – Вісті з Думи») та чорносотенну («Киевлянин»). Усі зазначені джерела акумулюють достатнім інформаційним потенціалом для об'єктивного висвітлення епізодів ширення соціал-демократичних ідей серед українських хліборобів Російської імперії.

Встановлено, що Братство тарасівців – перша протополітична організація на просторах Наддніпрянщини утворена групою свідомих ентузіастів як прямий виклик аполітичним й аморфним українофільським громадам. Вийшовши поза межі вузьких рамок гуртківства, братчики концентрують потуги в українському селі. Праця не набула гротескних масштабів, однак зрушила справу національного і соціального визволення населення українських губерній з мертвої точки. Члени братства безперечно близько ознайомилися з гаслами матеріалістичних доктрин Заходу. Проте особливої цікавості до них не живили. Важливим стало те, що поодинокі тарасівці поповнили ряди дійсно першої національної соціал-демократичної громади – Групи УСД, заснованої Л. Українкою та І. Стешенком. Проводом організації була розроблена самобутня ідейно-теоретична платформа, адаптувавши ідеї європейського марксизму до особливостей громадсько-політичного життя українського населення в Російській імперії. Представники УСД не утворили розвиненої мережі осередків, але активно працювала над розробкою теоретичного обґрунтування діяльності серед селянства. Брошури групи по селах Київської губ. поширював інтелігент М. Меленевський.

Гене́за Револуці́йної української партії стала результатом об'єднання зусиль революційно налаштованої молоді. Попри ідеологічні розбіжності,

партія змогла об'єднати у своєму лоні значну частину української інтелігенції, що попрямувала ширити ідеї марксизму в селянське середовище.

РУП розвинула широку видавничу та агітаційно-пропагандистську діяльність у перші роки свого існування на теренах Наддніпрянської України. Масштаби праці різнилися залежно від етнографічного регіону. Так, найбільше число видань партії поширювалися по селах Лівобережжя, побічно вплинувши на розгортання харківсько-полтавської жакерії в ареалі Костянтиноградського та інших пов. На Правобережній Україні партія спричинилася до проведення заздалегідь спланованого економічного страйку у с. Шандрівці. З одного боку, успішне влаштування мирної акції демонструвало поступову еволюцію партії в сторону європейської соціал-демократії, а з іншого доводило присутність політичних акторів у селянському середовищі, як наслідок, інтенції пропагандистських матеріалів на прояви соціальної активності чорноробів. В міру промислового розвою та поліетнічного складу населення губерній Південної України, ерупістам не вдалося розвинути систематичної діяльності в регіоні, яка здебільшого обмежувалася поодинокими фактами присутності літератури.

РУП вступила у Першу російську революцію у стані тотальної дезорганізації та розколу. На перших парах очільники партії продовжували діяльність під старою маркою, однак на грудневому з'їзді 1905 р. вирішили перейменувати назву в УСДРП. Дане рішення остаточно визначило крок національного утворення в сторону європейської соціал-демократії.

Агітатори будь-якими можливими способами намагалися поширювати ідеї марксизму серед селянського контингенту. Найвживанішим методом, залишилося розкидання брошур по території населеного пункту або підкидання у приватні домівки хліборобів, однак траплялися випадки привселюдного читання брошур у вузькому колі селян. Солідарність з діями пропагандистів проявлялася у гречкосіїв небажанням давати обвинувальні свідчення жандармам на протиправні дії останніх. Траплялися часті випадки передачі селянами злочинних брошур поліцейським та

адміністративним органам влади. Така поведінка зумовлювалася небажанням хліборобів наживати зайвих проблем, інколи сліпою лояльністю до царської влади.

Зазначено, що в період елекції до Державної думи I та II скликань РУП-УСДРП розвинула широку видавничу і пропагандистську кампанії. Наслідуючи приклад російських соціал-демократів, провід національних марксистів бойкотував вибори до представницького органу. При цьому велася робота серед селянства із намірами переконати останніх ухилитися від участі у виборах уповноважених.

Вочевидь керівництво уесдеків розцінювало становище царської влади як критичне і розраховувало знести панівний режим шляхом організованого повстання широких мас населення. Проте царський престол не хитнувся і УСДРП переходить до конституційних форм діяльності. Передвиборча кампанія партії до II Державної думи зазнала нищівного краху. Виключно завдяки допомозі спілчанського лідера М. Лур'є, вдалося провести у Таврійський палац, співчуваючого ідеям українських марксистів селянина М. Вовчинського. Хлібороб в історії національного суспільно-політичного руху цілком випадкова персона, однак знакова. Наперекір соціальним стереотипам М. Вовчинський під впливом соціал-демократичної агітації та пропаганди став свідомим борцем за національне та економічне визволення народу. Після розгону II Державної думи розпочинається розправа над політичними гравцями імперії Романових, зокрема українськими марксистами. Їх присутність у селянському середовищі поступово згасає.

Встановлено, що в період Столипінської реакції та міжреволюційний період інтенції Української соціал-демократичної робітничої партії у селянському середовищі звелися до історичного мінімуму. Систематичні арешти провідних діячів партії призводили до поступової ерозії організаційної сітки політичного утворення на просторах Наддніпрянської України. Без проводу на місцях, селянські гуртки швидко розпадалися. Водночас прослідковується помітний спад довіри сільськогосподарського пролетаріату

до декламованих національними марксистами постулатів та революційних форм їх здобуття. Селянство навчене гірким досвідом Першої російської революції, уникало контактів з агітаторами, повністю абстрагувавшись від політичної боротьби. Натомість УСДРП адаптувавшись до нової жорстокої дійсності, розпочала плідну ідейно-теоретичну роботу над концептуалізацією стратегії подальшої діяльності. Переглянувши докорінно відношення до культурно-просвітницької праці та економічної кооперації. Спонукаючи однопартійців звернутися до згаданих форм і методів мирної боротьби. Проте егоцентризм окремих діячів організації, сліпе слідування «заповідям» ортодоксального марксизму, істотно послаблювали роль національного політичного утворення у суспільно-політичному житті Наддніпрянщини.

Відзначено, що приріст поширюваних видань УСДРП фіксувався жандармами з початком «Великої війни». Уседеки послуговувалися апробованими у минулому методиками розповсюдження прокламацій, шляхом хаотичного розкидування по околицях сіл та міст. Сталого характеру агітація українських марксистів не набула, однак сіяла зерна спротиву в уми пересічних хліборобів, напередодні епохальної події загальнонаціональної ваги – Української революції 1917-1921 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Неопубліковані джерела

1.1. Центральний державний архів вищих органів України (м. Київ)

Ф. 3807. Жук Андрій Ілліч (1880–1968) – громадсько-політичний діяч, публіцист, діяч українського кооперативного руху, член ЦК Української соціалдемократичної робітничої партії, член Проводу «Союзу визволення України» (СВУ), радник Міністерства закордонних справ УНР.

Оп. 1.

1. Спр. 2. Документи з історії РУП-УСДРП: селянські виступи; вирізки з газет. 1900 р. – 1907 р.

2. Спр. 3. Документи з історії РУП-УСДРП: селянський рух на Полтавщині, селянські комітети УСДРП; листування, вирізки з газет, 1902 р. – 1905 р., 217 арк.

3. Спр. 4. Документи з історії РУП-УСДРП: організації на Полтавщині, Чернігівщині та інших губерніях; вирізки з газет. 1901 р. – 1907 р. 297 арк.

4. Спр. 5. Документи з історії РУП-УСДРП: центральний комітет та інші центральні установи; відозви, вирізки з газет. 1903 р. – 1905 р., 62 арк.

5. Спр. 6. Документи з історії РУП-УСДРП: робітничий рух в Україні, селянський рух на Чернігівщині, Лубенщині, Харківщини, Глуховщині та ін., ативоєнна агітація; відозви, вирізки з газет. 1902 р. – 1912 р., 175 арк.

6. Спр. 7. Документи з історії РУП-УСДРП: Українська соціал-демократична спілка; відозви, часописи, газети тощо. 1903 р. – 1912 р., 190 арк.

7. Спр. 8. Документи з історії РУП-УСДРП: Київська; Кам'янецька, Петербурзька, Харківська та ін. організації; вирізки з газети . 1901 р. – 1907 р., 245 арк.

8. Спр. 9. Документи з історії РУП-УСДРП: селянський рух в Україні, виступи селян на Полтавщині, Харківщині, Чернігівщині. 1902 р., 270 арк.

9. Спр. 10. Документи з історії РУП-УСДРП: з'їзди та конференції, програми, часописи, брошури, газети, вирізки з газет, 1901 р. – 1920 р., 246 арк.

10. Спр. 11. Документи з історії РУП-УСДРП: програми; брошури, вирізки з газет. 1905 р. – 1917 р. 106 арк.

11. Спр. 12. Документи з історії РУП-УСДРП: листування членів РУП-УСДРП. 1905 р. – 1907 р., 186 арк.

Оп. 2.

12. Спр. 30. Воспоминания А. Жука о периоде жизни в Лубнах. 26 арк.

13. Спр. 31. Воспоминания Андрея Жука о Лубнах. 34 арк.

14 Спр. 33. Воспоминания Андрея Жука о пребывании его в тюрьме и войске в 1904–1905 гг. 24 арк.

15. Спр. 41. Историческая справка об образовании и деятельности Революционной Украинской Партии. 13 арк.

16. Спр. 48. Протоколы собраний заграничной группы УСДРП, письма Жуку и вырезки из газет. 1903 р. – 1939 р., 210 арк.

17. Спр. 51. Доклад Центральному Комитету УРП Международному Социалистическому конгрессу в Амстердаме, письма, вырезки из газет о деятельности партии УСДР, «Бунд» и других с приложением еженедельника «Прапор», и газеты «Дило». 1904–1916. 159 арк.

Ф. 4000. Мартос Борис Миколайович (20.09.1879–19.09.1977) - державний громадський і політичний діяч, учений-економіст, член Української Центральної Ради, генеральний секретар земельних справ (УЦР), Голова Ради народних міністрів УНР (Директорія), професор.

Оп. 1.

18. Спр. 1. Праця «Літа молодії. Українська студентська громада в Харкові (спогади)». б/д. 251 арк.

Ф. 3805. Документи про діяльність українських партій: Революційної української партії (РУП), Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) (колекція).

Оп. 1.

19. Спр. 3. Лист члена Ц. К. УСДРП (бувшої РУП) Володимира Ковалю від 15 червня 1911 року до членів УСДРП про з'єднання з РСДРП. 4 арк.

20. Спр. 4. Звернення та відозви РУП-УСДРП. Є одне звернення УПСР від серпня 1911 року. 12 арк.

1.2. Центральний державний історичний архів України (м. Київ)

Ф. 274. Київське губернське жандармське управління, м. Київ. 1829–1917 рр.

Оп. 1.

21. Спр. 2036. Дело о деятельности украинской бурж.-националистической партии «Спилка» в Сквирском у. Киевск. губ. Списки членов «Спилки», подлежащих аресту. 23 апреля 1907 г. 17 марта 1907 г. 79 арк.

22. Спр. 681. Дело о волнениях крестьян с. Шандры, Каневского у. 13 марта 1902 г. – 26 сентября 1902 г. 433 арк.

23. Спр. 1175. Дело об аресте группы членов украинской буржуазно-националистической «РУП» в гор. Киеве 24 сентября 1905 г. 16 сентяб. 1905 г. – 7 ноября 1905 г. 593 арк.

24. Спр. 1235. Дознание о распространение в с. Медвине, Каневского у. листовок партии эсеров, РУП и других партий. 18 января 1905 г. – 22 марта 1905 г. 79 арк.

25. Спр. 1221. Дознание по обвинению крестьян с. Ромашек, Васильковского у. Шевченко С. и Демяненко А. М. в распространении нелегальной литературы. 3 октября 1905 г. – 8 ноября 1905 г. 31 арк.

26. Спр. 1049. Сведения о деятельности в Киевской губ. партии РСДРП, эсеров, «Бунд», украинской бурж. националистической партии «РУП», «Спілка», др. 24 августа 1905 г. – май 1906 г. 154 арк.

Ф. 276. Південно-Західне районне охоронне відділення, м. Київ.

Оп. 1.

27. Спр. 66. Переписка с Департаментом полиции, Черниговским, Волынским ГЖУ и другими учреждениями о деятельности членов 2-й Государственной думы. Письма и листовки левых думских фракций к избирателям. 21 марта – 15 ноября 1907 г. 114 арк.

Ф. 317. Прокурор Київської судової палати, м. Київ.

Оп. 1.

28. Спр. 2826. Рапорты и донесения становых приставов о распространении в Киевской губ. прокламаций РСДРП, еврейской буржуазно-националистической партии «Бунд» и др. 16 февраля – 15 марта 1905 г. 555 арк.

29. Спр. 2827. Рапорты и донесения становых приставов о распространении в Киевской губ. прокламаций РСДРП, еврейской буржуазно-националистической партии «Бунд» и др. 1 августа – 15 ноября 1905 г. 280 арк.

30. Спр. 2829. Дело о крестьянских волнениях в Черкасском у., Сквирском у., Киевском у. и др. 2 июня 1905 г. – 25 октября 1906 г. 272 арк.

Ф. 419. Прокурор Одеської судової палати, м. Одеса.

Оп. 1.

31. Спр. 4139. Представления прокурора Каменец-Подольского окружного суда о производстве дознания по обвинению учителя с. Малой Жмеринки Добровольского М. в распространении в м. Станиславчике, Винницкого у., Подольской губ. прокламации «Товарищи работники», изд. РУП. 7 июня – 1 июля 1905 г. 130 арк.

32. Спр. 4140. Дело по обвинению мещ. Заболотного А. и Ширмана Б. в распространении в с. Стрижевской Слободке, Винницкого у. Подольской губ. прокламации украинской буржуазно-националистической партии «РУП». 3 сентября – 28 февраля – 1913 г. 12 арк.

Ф. 1335. Волинське губернське жандармське управління, м. Житомир Волинської губернії.

Оп. 1.

33. Спр. 593. Переписка с помощниками начальника Волынского ГЖУ в уездах, прокурором Луцкого окружного суда и другими лицами о распространении листовок Ровенской группы партии эсеров «К новобранцам!», «Народу от народных представителей», «Манифеста ко всему

Российскому крестьянству» и другой нелегальной литературы в Луцком, Ровенском и других уездах. 30 сентября – 23 декабря 1906 г. 433 арк.

1.3. Кам'янець-Подільський міський державний архів (м. Кам'янець-Подільський)

Ф. 228. Канцелярія Подільського губернатора, м. Кам'янець-Подільський. 1796–1917 рр.

Оп. 1.

34. Д. 7689. Об арестах разных лиц по каменецком уезду.

1.4. Державний архів житомирської області.

Ф. 70. Канцелярія Волинського губернатора м. Житомир, Волинської губернії.

Оп. 2.

35. Спр. 14. Рапорт и постановление Острожского уездного исправника о распространении нелегальной литературы. Устав Острожской организации Украинской социал-демократической рабочей партии. Газета «Социал-демократ» № 5 за 1907 год, орган Полтавского краевого комитета УСДРП. 20 августа – 22 августа 1907. 7 арк.

1.5. Государственный архив Российской Федерации (г. Москва).

Ф. 102 Департамент полиции, особый отдел. 1846–1917 гг.

Оп. 6

36. Д. 25 ч. 50. Обь Украинскомь союзы «Спілка» и Южномь провинциальном бюро. 1906 г. 166 арк.

Оп. 234.

37. Спр. 52 ч. 51.

38. Спр. 106 ч. 3.

2. Опубліковані джерела

2.1. Збірники матеріалів, програмові документи та стенографічні звіти.

39. 1905 рік на Бердичівщині. Нариси і спомини. Бердичів: Радянський шлях, 1926. 91 с.

40. 1905 рік у Києві та на Київщині. Збірник статтів та спогадів / за ред. В. Манілова та Г. Маренка. Київ: ДВУ, 1926. 401 с.
41. Доклад Української соціал-демократичної робітничої партії Росії Міжнародному соціалістичному конгресові в Копенгазі. Львів, 1910. 16 с.
42. Доклад Української соціалдемократичної робітничої партії Росії Міжнародньому Соціалістичному Конгресові в Штутгарті. Львів: Загальна друкарня, Академічна, ч. 8, 1907. 16 с.
43. Доклад Центрального Комітету Револуційної Української Партії Міжнародному соціалістичному конгресові в Амстердамі. Львів, 1904. 15 с.
44. Крестьянские движения 1902 года: Материалы по истории крестьянских движений в России. Упорядник Б. Веселовский. Москва, Петроград: Государственное издательство, 1923. Вып. 3. 129 с.
45. Міхновський М. Самостійна Україна. Лондон: Накладом Відділу Союзу Українців у Великий Британії у Вольвергемптоні, 1967. 34 с.
46. Преображенский Е. А. Архивные документы и материалы: 1886-1920 гг. / сост: М.М.Горинов. Москва : Изд-во Главархива Москвы, 2006. 728 с.
47. Програма Української Соціаль-Демократичної Робітничої Партії. Золотоноша: Друкарня Лепського і Вуржука, 1906. 15 с.
48. Революция 1905-1907 гг. в России. Документы и материалы. В 8 т. Т. 4: Второй период революции. 1906-1907 гг. / сост. : Г. В. Богданов, В. К. Головников, Л. Б. Леонидов и К. Ф. Сеницына. Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1965. 522 с.
49. Социал-демократические фракции I и II Государственных дум: протоколы фракционных заседаний и материалы. 1906–1907 гг. / ред. изд.: В. В. Шелохаев Москва : Политическая энциклопедия, 2020. 1087 с.
50. Спогади про Михайла Коцюбинського: упорядник та коментарі М. М. Потупейка. Київ: Держлітвидав УРСР, 1962. 430 с.
51. Стенографические отчеты : Гос. дума. Второй созыв. 1907 г. Сессия вторая. Санкт-Петербург, 1907. Том 1. 2344 с.

52. Стенографический показчик: Гос. дума. Второй созыв. 1907 г. Сессия вторая. Санкт-Петербург, 1907. с. 322.

53. Українська суспільно-політична думка у 20 столітті. Упорядники Тарас Гунчак і Дмитро Сольчаник. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т.1. 510 с.

2.2. Періодичні видання та публіцистика

54. [Без названня]. *Правительственный Вестник*. вторник, 30 апреля (13-го мая), 1902. №94. С. 1–2.

55. [Без назви]. *Молода Україна*. 1900, ч. 6, С. 241–245.

56. Арешт депутатів. *Рада*. 6 червня 1907 р. № 128. С. 2.

57. Басок. До роботи через єднання. *Наш голос*. 1911. Ч. 11–12. С. 503–507.

58. В парламентських фракціях. *Рада*. 27 лютого 1907 р. № 45. С. 2.

59. В суді. Справа про соціал-демократичну фракцію й про військову організацію. *Рада*. 4 грудня 1907 р. № 272. С. 3.

60. Війна. *Селянин* ч. 27. март 1905. С. 8.

61. Війна. *Селянин*. ч. 26. февраль 1905. С. 10.

62. Вовчинський М. Що ж далі? *Наша дума*. 22 марта 1907 р. № 1. С. 1–2.

63. Выборы въ Государственную Думу. *Кіевлянинь*. 6 февраля 1907 г. С. 2.

64. Выборы членовъ Государственной Думы отъ Кіевской губерніи. *Кіевлянинь*. 7 февраля 1907 г. С. 1–3.

65. Державна Дума. Засідання 26 марта. *Рада*. 27 березня 1907 р. № 72. С. 2.

66. До виборів по Україні. *Рада*. 7 лютого 1907 р. № 31. С. 2–3.

67. Дописи. *Рада*. 11 травня 1907 р. № 107. С. 4.

68. Дописи. *Рада*. 13 лютого 1907 р. № 36. С. 4.

69. Дописи. *Рада*. 13 червня 1907 р. № 133 С. 4.

70. Дописи. *Рада*. 14 лютого 1907 р. № 37. С. 4.

71. Дописи. *Рада*. 4 липня 1907 р. № 150. С. 4.

72. Дописи. *Рада*. 7 квітня 1907 р. № 82. С. 4.
73. Дорошенко Д. З українського життя. *Україна*. Т. 1. лютий 1907. С. 97–101.
74. Дятлів П. Про полтавський Соціал-Демократ. *Наш голос*. ч. 6-8 за цвітень-червень 1911 р. С. 386.
75. З газет та журналів. *Рада*. 11 лютого 1907 р. № 35. С. 2.
76. З газет та журналів. *Рада*. 25 березня 1907 р. № 71. С. 2.
77. З нашого життя. *Рада*. 3 березня 1907 р. № 52. С. 2.
78. Колись і тепер. *Селянин*. ч. 30. юнь 1905. С. 4–5.
79. М. П. З'їзд кооперативних товариств у Москві. *Слово*. 1908. № 16. С. 6-7.
79. Михайло Русів (некролог). *Наш голос*. 1911. Ч. 6-8. С. 299–300.
80. Накази послам. *Рада*. 17 лютого 1907 р. № 40. С. 4.
81. Не даймось, щоб нас обдурили! *Селянин*. додаток 2 до ч. 30. юнь 1905. С. 4.
82. Объ Украинской революционной партии. *Искра*. 15-го декабря 1904 г. № 80. С. 2–3.
83. Петлюра С. З українського життя в минулому році. *Слово*. 1907 р. № 1. С. 5–7.
84. Петлюра С. З українського життя в минулому році. *Слово*. 1907 р. № 2. С. 6–8.
85. Петлюра С. З українського життя. *Україна*. апріль 1907. Т. II. С. 20–36.
86. По Росії. До відкриття думи. *Рада*. 20 лютого 1907 р. № 42. С. 2.
87. По Україні. Виїзд депутатів. *Рада*. 1907. 16 лютого 1907 р. № 39. С. 3.
88. По Україні. *Рада*. 21 квітня 1907 р. № 94. С. 3.
89. По Україні. *Рада*. 24 лютого 1907 р. № 46. С. 4.
90. По Україні. *Рада*. 25 березня 1907 р. № 71. С. 3.

91. По Україні. Результати виборів по київській губ. *Рада*. 14 лютого 1907 р. № 37. С. 3.
 92. Порш М. Національно-культурна праця і робітничий клас. *Слово*. 1909. № 15. С. 8–9.
 93. Порш М. Автономія України. *Слово*. 1908 р. № 2. С. 7–10.
 94. Посли від Київщини до Думи Державної. Мойсей Микитович Вовчинський. *Рада*. 10 лютого 1907 р. № 34. С. 3–4.
 95. Проводи послів на київському вокзалі. *Рада*. 17 лютого 1907. № 40. С. 3.
 96. Рішучий момент. *Рада*. 3 червня. 1907 р. № 126. С. 1.
 97. Садовський В. Культурна робота. *Слово*. 1909. № 4 С. 6.
 98. Садовський В. Від українофільства до політики. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1925. Т. 86. С. 250–256.
 99. Скоропис О. Соціал-демократичний рух в Сквирських і Васильківських повітах в 1906 р. *Наш голос*. 1911. Ч. 11–12. С. 507–528.
 100. Струве П. Общерусская культура и украинскій партикулярищмъ. Ответ Украинцу. *Русская мысль*. Москва, 1912. Год тридцать третий, кн. III. № 1. С. 65–86.
 101. Що діється на Україні. *Селянин*. ч.30. юнь 1905. С. 10.
 102. Що діється на Україні. *Слово*. 1907 р. № 17. С. 7–10.
2. 3. Документи особового походження
103. Автобіографія Дмитра Антоновича. Публікація Андрія Жука. *Сучасність*. січень 1961. № 1. С. 103–114.
 104. Антонович К. З моїх спогадів ч. 2 Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук, 1967. С. 37–80.
 105. Антонович К. З моїх спогадів ч. 3 Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук, 1967. С. 85–127.
 106. Байздренко М. Над свіжою могилою. *Рідний край*. 1908. № 31. С. 3–4.

107. Винниченко В. Відродження нації. Київ, Відень : Дзвін, 1920. Ч. 1. 348 с.
108. Галаган М. М. З моїх споминів (1880-ті–1920 р.): Документально-художнє видання/ Передмова: Т. Осташко, В. Соловйова. Київ: Темпора, 2005. 656 с.
109. Дорошенко Д. І. Мої Спомини про Давнє Минуле 1901 – 1914. Виннипег, Манітоба : Тризуб, 1949. с.168
110. Жук А. Із споминів про С. Петлюру (1901-1907). Симон Петлюра в молодості: Зб. споминів. Львів: Хортиця, 1936. С. 18–30.
111. Жук А. Пам'яті Миколи Порша (1877–1944). *Сучасність*, 1962, № 1(13) С. 52–66
112. Коваленко О. На межі двох віків. *З минулого*. Варшава, 1939. Т. 2. С. 27–54.
113. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів. 1897-1906. Українська студентська громада в Харкові і Революційна Українська партія (РУП). Торонто: Срібна сурма, 1972. 223 с.
114. Липа І. Братерство тарасівців (Спомини). Літературно-науковий вісник. 1925. Т. 87. Кн. 7-8. С.262–267.
115. Лотоцький О. Сторінки минулого. Ч. І. Варшава : Друкарня со Василян у Жовкві, 1932. 292 с.
116. Приходько В. Під сонцем Поділля. Львів : Червона калина, 1935. 251 с.
117. Романович-Ткаченко Н. На дорозі до революції. Уривки споминів. *Україна*. Науковий двомісячник українознавства. Орган історичної секції академії під ред.. академіка М. Грушевського. Київ: ДВУ, 1925. Кн. 4. С. 103–128.
118. Русова С. Мої Спомини. 1879-1915. *За сто літ*. Під ред. М. С. Грушевського. Київ : Державне видавництво України. С. 148-205.
119. Скоропис-Йолтуховський О. «Мої злочини». *Хліборобська Україна*. Відень, 1920–1921. Кн. 2, зб. II / IV. С. 191–237.

120. Чикаленко Є. Х. Зібрання творів. В 7 т. Т. 1. Спогади. Уривки з моїх споминів за 1917 р. Київ: ТОВ компанія «Рада», 2003. 432 с., іл.

Чикаленко Є. Х. Спогади (1861–1907). Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1955. 512 с.

3. Монографії, статті та рецензії

121. Беззуб Ю. Беззуб І. Борис Грінченко і Братство тарасівців. (Матеріали до інтелектуальної й політичної біографії видатного українця). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 2023. Вип. 69. С. 326–345.

122. Бензя П. До історії революційного руху на Україні // *Життя й революція*. 1926. № 11. С. 82–89.

123. Березовський О.М. Революційна українська партія в працях дослідників 1917-1920-х рр. *Сумський історико-архівний журнал*. 2010. №10/11. С. 73–82.

124. Висоцький О. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок. Київ: Основні цінності, 2004. 168 С. (Серія «Спадщина». Кн. 29)

125. Гайдалемівський П. Українські політичні партії. Їх розвиток і програми. Зальцведель: Наклад Української військової місії, 1919. 43 с.

126. Гайсинович А. Крестьянское движение 1902 года в Харьковской и Полтавской губерниях. Москва : Изд-во всесоюзного общества политкаторжан и ссыльно-поселенцев 1934, 54 с.

127. Галайко Б. Братство тарасівців в політичній мобілізації українства. *Українознавство*, 2016. № 4(61) С. 76–83.

128. Герасименко О.В. До питання про політичну агітацію серед селянства України на початку ХХ століття. *Література та культура Полісся*, Ніжин. 2002. Вип. 20. С. 115–121.

129. Гермайзе Й. 25 ліття рев. укр. партії (Р.У.П.). *Життя і революція*, 1925. №3. С. 20–24.

130. Гермайзе О. Записка об украинском движении за 1914–1916 годы с кратким очерком этого движения как сепаратистско-революционного течения

среди населения Малороссии. *Український археографічний збірник*, Київ, 1926. Т. 1. С. 271–354.

131. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т. 1. Революційна Українська Партія (РУП). Київ: Книгоспілка, 1926. 390 с.

132. Гермайзе О. Противоєнні прокламації часів світової війни. *Україна*. 1924. Кн. 3. С. 123–148.

133. Глушковецький А. Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії : монографія. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 400 с.

134. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX століття. Дослідження. Київ: Смолоскип, 1996. 124 с.

135. Головченко В. Вільна громада РУП на Чернігівщині. *Література та культура Полісся*. Ніжин: НДПІ, 1997. Вип. 8. С.129-132.

136. Головченко В. І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Нариси з історії української соціал-демократії початку XX ст. Харків : Майдан, 1996. 190 с.

137. Головченко В. Політичний портрет Мар'яна Меленевського. *Київська старина*, 2000. № 4. С. 96–110.

138. Голуб А. І. Українська соціал-демократія і міжнародний соціалізм: сторінки політичної історії (кінець XIX – перша чверть XX століття). Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. 92 с.

139. Гошовська В. А. Становлення української соціал-демократичної думки кінця XIX початку XX століття: проблема світогляду, національних особливостей, теоретичного осмислення на сторінках преси. Харків : Основа, 1997. 422 с.

140. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: [Навч. посібник для учнів гуманіст. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів]. Київ: Генеза, 1996. 360 с.

141. Грушевский М. Движение политической и общественной украинской мысли в XIX столетий. Санкт-Петербург: Типография Т-вѣ «Общественная Польза». 15 с.
142. Гунчак Т. Україна перша половина XX століття. Нариси політичної історії. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
143. Демченко Т. ; Шевченко В. До історії діяльності РУП на Чернігівщині. *Сіверянський літопис*, 1995. № 6. С. 3–7.
144. Донік О., Опря Б. О., Федьков О. М. Політичні партії та селянство в українських губерніях Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.: соціоментальні й інституційні чинники взаємодії. *Український історичний журнал*, 2021. № 2. С. 29–47.
145. Дорошенко В. Революційна Українська Партія (РУП). (1900–1905 рр.). Нарис з історії української соціалдемократичної партії. Львів, Київ: Видання ЦК УСДРП, 1921. 40 с.
146. Дорошенко В. РУП і УСДРП. *Календар «Вперед»*. 1920. Львів: Українська соціал-демократична партія, 1920. С. 225–236.
147. Дорошенко В. Українство в Росії. Новійші часи. З портретами. Відень: Накладом «Союза визволення України», 1916. 115 с.
148. Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни. Прага, 1936. 99 с.
149. Дорошенко Д. Украинская социал-демократия. *Украинский вестник*. 13 августа 1906. № 12. С. 843–851.
150. Дроздов И. Г. Аграрные волнения и карательные экспедиции в Черниговской губернии в годы первой революции 1905-1906 гг. Ленинград: Государственное издательство, 1925. 184 с.
151. Дубінський В., Федьков О. Аграрне питання в політичних концепціях українських партій і громадських організацій Наддніпрянщини наприкінці XIX – на початку XX ст. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори 2006», 2012. 256 с.

152. Дучинський А. Революційна українська партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901-1905 рр. За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. Кн. 2. Харків: Державне видавництво України, 1928. С. 283–320.
153. Єфремов С. З громадського життя на Україні. Київ: Вік, 1909. 77 с.
154. Жук А. Моя журналістська діяльність. I. На Наддніпрянській Україні, до еміграції (1901–1907). *Український самостійник*, 1960, № 7-8. С. 31–40.
155. Жук А. Братство тарасівців (Організація українського національного активізму 90-х років минулого століття). *Український вісник*, Берлін, 1943. № 15 (114). С. 8–10
156. Жук А. Перша партійна конференція Революційної Української Партії. Календар-альманах «Дніпро» на 1936 р. Львів, 1935. С. 96–101.
157. Жук А. Про невідбутий з'їзд РУП (1904 р.). *Об'єднання*. Відень, 1924. С. 82–84.
158. Ільницький В. Незакінчена полеміка «між своїми». *Слово і Час*. 2024. № 2 (734). С. 22–35.
159. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. Київ : Генеза 2004. 496 с.
160. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX століття): монографія. Київ : Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1998. 350 с.
161. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть: соціально-політичний портрет. Київ: Либідь, 1993. 176 с.
162. Ковальова Н. А. Діяльність організацій РСДРП в українському селі на початку XX ст.: міф радянської історіографії про союз робітничого класу і селянства. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія та археологія»*, 2015. Вип. 23. С. 187–195.

163. Ковальова Н. Селяни, поміщики і держава: конфлікти інтересів. «Аграрна революція» в Україні 1902–1922 рр. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. 368 с.
164. Козуб С. Коцюбинський як учень Драгоманова на полі публіцистики. *Червоний шлях*. 1926. № 3. С. 184–197.
165. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). Київ: Генеза, 2000. 256 с.
166. Коник О. О. Депутати Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906–1907 рр.): монографія. Дніпропетровськ: Герда, 2013. 454 с.
167. Коцюбинський Ю. М. Коцюбинський та «Братство тарасівців». *Сіверянський літопис*, 1995. № 1. С. 35–39.
168. Кривобок О. П. Нарис історії РУП–УСДРП на Чернігівщині на початку XX ст. – штрих до політичної історії регіону. *Проблеми історії України XIX - початку XX ст.* 2005. № 10. С. 65–82.
169. Кудінов В. До питання про існування Сумського осередку РУП–УСДРП в період революції 1905–1907 рр. *Краєзнавство*, 2018. № 3. С. 150–158.
170. Кудінов Д. В. Свідомства пропаганди українських партій серед селян курщини в 1905 році (за документами державного архіву курської області) *Сумська старовина*, 2017. №1 С. 46–56.
171. Кудінов Д.В. До питання революційних подій у Ніжині 1905 р.: селянський вимір. *Український історичний журнал*, 2010. № 2. С. 95–102.
172. Лавривенко Ю. Рух Вільної Спілки. *Український історик*, 1976. № 1–4(49-52) С. 14–47.
173. Лавріненко Ю. Українська соціал-демократія (група УСД) і її лідер Леся Українка. *Сучасність*. травень 1971. Ч. 5. С. 68–86.
174. Ле Руа Ладюри Э. Монтаю, Окситанская деревня (1294-1324). Перевод с французского В. Бабинцева и Ю. Старцева. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2001. 536 с.

175. Левенець Ю. А. Ліворадикальні партії на Україні напередодні жовтневого перевороту. *Український історичний журнал*. 1992. № 3. С. 23–32.
176. Лещенко М. Н. Селянський рух на Україні в роки першої російської революції. Київ: Укрполітвидав, 1956. 185 с.
177. Литвин В. М. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна. Київ: Наукова думка, 2005. 455 с.
178. Лозовий В. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради: Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП «Мошак М. І.», 2008. 480 с.
179. Лозовий В. С. Правосвідомість селянства в період Української революції 1917-1920 рр.: історичний аспект: монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, редакційно-видавничий відділ, 2011. 112 с.
180. Магась-Демида Ю. Кооперація у програмах та діяльності політичних партій у Правобережній Україні на початку ХХ століття. *Волинські історичні записки*, 2009. Вип. 3. С. 47–57.
181. Магась-Демида Ю. І., Федьков О. М. Кооперативний рух у Подільській губернії. 1860-і – 1914 роки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 144 с.
182. Меленевський М. До історії Української С.-Д. Спілки (З приводу брошури В. Дорошенка: Революційна Українська Партія, нарис з історії укр. с.-д. партії». *Нова громада*, 1923. Ч. 3–4. С. 130–134.
183. Милько В. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906–1917). Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. 396 с.
184. Михальський І. С. Джерела з історії українських політичних партій кінця ХІХ – початку ХХ ст. Луганськ: Альма-матер, 2003. 343 с.
185. Михальський І. С. Революційна українська партія – мовою документа. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2020. № 6 (337). С. 37–53.

186. Мірза-Авакянц Н. Селянські рухи 1902 року на Полтавщині. *Червоний Шлях: Громадсько-політичний і літературно науковий місячник*, серпень-вересень 1924. № 8-9. С. 144–165.

187. Мірчук П. Ю. Микола Міхновський. Апостол української державности. Філадельфія: Т-во Укр. Студіююч. Молоді імені М. Міхновського, 1960. 136 с.

188. Назарова Є. П. Український національний рух в Херсонській і Таврійській губерніях на початку ХХ ст. *Історичний архів*, 2009. № 3. С. 59–63.

189. Назарова Є. П. Український соціалістичний рух у південноукраїнському регіоні напередодні та в умовах революції 1905–1907 рр. *Вісник «Серія Історія»*, 2014. № 1117. С. 101–111.

190. Нариси з історії українського національного руху: колективна монографія / відп. ред. В. Г. Сарбей. Київ: Інститут історії України НАНУ, 1994. 190 с.

191. Наумов С. Глухівська організація РУП-УСДРП та її література. *Сіверянський літопис*, 2005 № 2-3. С. 3–15.

192. Наумов С. О. Братство тарасівців. *Укр. іст. журн.* 1999. № 5. С. 36–44.

193. Наумов С. О. Братство тарасівців. *Укр. іст. журн.* 1999. № 6 С. 55–63.

194. Наумов С. О. Становлення Революційної української партії. *Укр. іст. журн.* 2006. № 2. С. 49–58.

195. Наумов С. О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. ХІХ ст. – лютий 1917 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. 344 с.

196. Наумов С. Початок формування організаційної периферії українського руху в Російській імперії (на матеріалах Прилуцького повіту). *Сіверянський літопис*, 2024. № 3. С. 102–116.

197. Наумов, С. «Розгром» РУП 1903 року: масштаби і чинники (не)успіху влади. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*, 2022. Вип. 61. С. 85–109.
198. Павко А. І. Партійно-політична проблематика – важливий напрям наукових досліджень з історії України кінця ХІХ-початку ХХ ст. *Культура народів Причорномор'я*, 1999, № 08. С. 1–4.
199. Павко А. І. Політичні партії, організації в Україні, зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Кінець ХІХ століття – лютий 1917 р. Монографія. Київ: Іван Федоров, 1999. 248 с.
200. Пайпс Р. Русская революция / пер. с англ. М. Д. Тименчика. Москва: РОССПЭН, 1994. Ч. 1. 398 с.
201. Патер І. «ПРОДАЖНОЮ ЛЮДИНОЮ ВІН НЕ БУВ» (штрихи до політичного портрета Мар'яна Меленевського). *Новітня доба*, 2022. № 10. С. 224–245.
202. Петлюра С. Ідейна боротьба з українством. *Сучасність*. 1976. № 5. С. 3–8.
203. Політична історія України ХХ ст.: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 1: На зламі століть (кінець ХІХ ст. – 1917 р.) / Ю. А. Левенець (кер.), Л. П. Нагорна, М. М. Кармазіна. Київ: Генеза, 2002. 424 с.
204. Полонська-Василенко Н. Історія України. Київ: Український Вільний Університет. 1992. Т. 2. 599 с.
205. Присяжнюк Ю. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Черкаси: «Вертикаль» ПП Кандич С. Г., 2007. 640 с.
206. Равич-Черкаський М. История Коммунистической партии (б-ов) Украины. Київ: Государственное издательство Украины, 1923. 248 с.
207. Резніченко І.Г. Педагогічно-просвітницька діяльність Олександра Русова (1847– 1915 рр.) : монографія. Київ : НВФ Славутич-Дельфін, 2015. 173 с.

208. Риш А. Очерки по истории украинской социал-демократической «Спилки». Харьков: Пролетарий, 1926. 141 с.
209. Сарнацький О. П. Царизм та українські політичні партії (1900–1917 рр.): монографія. Запоріжжя: ЗНТУ, 2006. 709 с.
210. Слабченко М. Є. Матеріали до економічно-соціальної історії України ХІХ століття. Харків: Держвидав України, 1927. Т. 2. 278 с.
211. Стамбол І. Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець. Монографія. Київ-Одеса: Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова, 2017. 296 с.
212. Стамбол І. Наслідування українцями «молодих» національних рухів Європи у ХІХ ст.: Іван Липа у «Братерстві Тарасівців». *Українознавчий альманах*, Київ. 2014. № 17. С. 99–102.
213. Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному навітленні. Нью-Йорк: Народна Воля, 1954. 55 с.
214. Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. стаття С. В. Кульчицького. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 1993. 720 с.
215. Тарахан-Бережа З. Святиня. Науково-історичний літопис Тарасової Гори. Київ: Родовід, 1998. 544 с.
216. Ткач С. А. Діяльність осередків українських політичних партій у Подільській губернії на початку ХХ С. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*, 2015. Т. 25. С. 371–380.
217. Тойнбі А. Дж. Постигение Истории / под ред: Уколовой В. И. и Харитоновича Д. Э. Москва : Айрис Пресс, 2010. 640 с.
218. Українська еліта у другій половині ХІХ – на початку ХХІ століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми: монографія / від. ред. Ігор Соляр, упоряд.: Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Кн. 1. 536 с.

219. Ушаков А. В. Борьба партии за гегемонию пролетариата в революционно-демократическом движении России. 1895-1904 Москва : Политиздат, 1974. 224 с.

220. Феденко П. Український громадський рух у ХХ ст. Курс лекцій. Подєбради, 1934. 172 с. (Український техніко-господарський інститут позаочного навчання в Подєбрадах).

221. Федьков О. М. Політичні партії і селянство в 1905–1907 роки: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2007. 248 с.

222. Федьков О. М. «Товариш Павлов» і розкол РУП. *Український історичний журнал*, 2015. № 3. С. 88–107.

223. Федьков О. М. Глушковецький А. Л. Документи архівів Києва та Москви про участь української соціал-демократичної спілки у виборах до II Державної думи Російської імперії. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*. 2017. Вип. 10. С. 50–71.

224. Федьков О. М. Діяльність соціал-демократа Ю.Ларіна в Україні: екстремальна біографія (1906–1907 рр.) *Український історичний журнал*. 2022. № 3. С. 176-193.

225. Федьков О. М. Дубінський В. А. Формування аргарних програм українських соціалістичних партій Наддніпрянщини на початку ХХ ст. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*, 2010. Вип. 1. С. 114–129.

226. Федьков О. М. Українська соціал-демократична спілка: у пошуках ідейнополітичної ідентичності: монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 600 с.

227. Федьков О. М. Українська соціал-демократія на Амстердамському конгресі II Інтернаціоналу (серпень 1904 р.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка 2014. Вип. 5 (123) С. 62–65.

228. Федьков О. М., Магась В. О. «Селянству – владу і землю!» Всеросійський селянський союз в Україні (1905–1907 рр.). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2011. 272 с.

229. Федьков О. М., Магась В. О. Участь українських політичних партій у підготовці Українського селянського з'їзду та організації Української селянської спілки наприкінці 1905 – на початку 1906 р. *Питання історії України XIX – початку XX ст.* Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. Т. 16. С. 348–361.

230. Федьков. О. М. Український соціал-демократичний рух в українських губерніях Російської імперії на межі XIX та XX ст.: соціокультурні умови та напрями діяльності. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки.* Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2016. Т. 26. С. 333–366.

231. Христюк П. 1905 рік на Україні. Харків: Держ. вид-во, 1925. 238 с.

232. Шанин Т. Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире : под ред. А. В. Гордона. Москва : Прогресс, 1992. 432 с.

233. Шевченко В. М. Селянський рух на Лівобережній Україні в 1900–1904 рр. *Український історичний журнал*, 1983. № 2. С. 54–56.

234. Штырбул А. А. Политическая культура Сибири: опыт провинциальной многопартийности (конец XIX - первая треть XX века) : монография. Омск : Изд. дом «Наука», 2008. 611 с.

235. Щеголев С. Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма. Киев: Т-ва Кушнеровь и КО, 1912. 588 с.

236. Яворський М. І. Нарис історії України. Аделаїда, Південна Австралія: «Книга», 1987. 249 с.

237. Яремчук В. Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України: компаративний аналіз (1899–1918 рр.). Київ: ППЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 504 с.

3.2. Автореферати дисертацій і дисертації

238. Герасименко О. В. Селянський рух на Лівобережній (1900 – лютий 1917 рр.) : д. і. наук. 07.00.01. Чернігів. 2007. 285 с.

239. Дубінський В. А. Аграрне питання Наддніпрянської України в українській громадсько-політичній думці у 1890-ті – 1917 роки. : к. і. наук: 07.00.01; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2009. 196 с.

240. Заводовський А. А. Преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку XX ст. : к. і. наук: 07.00.01; Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. Кам'янець-Подільський, 2006. 201 с.

241. Кривобок О. П. Діяльність політичних партій та організацій на півночі Лівобережної України у кінці XIX - на початку XX ст. : . дис. ... канд. іст. наук № 07.00.01. – Київ : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2009. 232 с.

242. Кудінов Д. В. Селянський рух у Наддніпрянській Україні в 1900 р. – лютому 1917 р.: історіографія: дис. док. іст. наук: 07.00.06; Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. 464 с.

243. Михайлюк О. В. Селянство Наддніпрянської України в перші десятиліття XX ст. (1900-1922 рр.): Соціокультурні трансформації: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2009. 640 с.

244. Назарова Є. П. Суспільно-політичні рухи в Півдніноукраїнському регіоні на початку XX ст.: к. і. наук: 07. 00. 01. Запоріжжя. 2011. 264 с.

245. Наумов С. О. Регіональні структури українського політичного руху: становлення і діяльність, 90-і рр. XIX ст. – лютий 1917 р. (на матеріалі Лівобережжя) : д. і. наук: 07.00.01; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2007. 488 с.

246. Ткач С. А. Політичні партії та організації в суспільному житті Подільської губернії на початку XX ст. : к. і. наук: 07.00.01; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка : Кам'янець-Подільський, 2016. 321 с.

247. Федьков О. М. Українська соціал-демократична спілка в суспільному житті Наддніпрянської України початку XX ст.: дис. докт. іст. наук: 07.00.01; Київ : Ін. іс. України НАН України , 2017. 581 с.

248. Чортенко О. М. Роль студентства у формуванні та діяльності українських політичних партій Наддніпрянської України: 1900 – лютий 1917 років. к. і. наук: 07.00.01; Запоріжжя, 2012. 235 с.

3.3. Довідкова та енциклопедична література

249. Теория и методология исторической науки. Терминологический словарь / Отв. ред. А. О. Чубарьян. Москва : Аквилон, 2014. 576 с.

250. Члены Государственной думы : (портреты и биографии) : Второй созыв, 1907-1912 г. / сост. М. М. Боиович. 2-е изд. - Москва : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1907. XXXVIII, 519 с.

251. Государственная дума Российской империи: 1906–1917: Энциклопедия / [ред. коллегия: В. В. Шелохаев (отв. ред.), Н. И. Канищева (отв. секр.), А. Н. Аригин и др. Москва : РОССПЭН, 2008. 735 с.